

Katedra Psychiatrii
Śląskiego Uniwersytetu
Medycznego

42-612 Tarnowskie Góry,
ul. Pyskowicka 47-51
www.sum.edu.pl

Kierownik

dr hab. n. med. Piotr Gorczyca, prof. SUM

tel.: (+48 32) 285-43-58
fax: (+48 32) 285-43-58

SEKRETARIAT

tel.: (+48 32) 285-43-58

fax: (+48 32) 285-43-58
pgorczyca@sum.edu.pl

Recenzja pracy na stopień doktora nauk medycznych

lek. Klary Zalewskiej

„Ocena zmian procesów poznawczych u osób z zaburzeniami lękowymi”

(Wrocław, 2021, stron 149)

przygotowanej w Uniwersytecie Medycznym im. Piastów Śląskich
we Wrocławiu

Promotor: dr hab. n. med. Anna Janocha

Promotor pomocniczy: dr n. med. Wojciech Woźniak

Doktorantka podjęła się w swojej rozprawie doktorskiej tematu ważnego zarówno z perspektywy poznawczej, jak i praktycznej. Na podstawie przeglądu piśmiennictwa wskazała ona bowiem, iż zaburzenia lękowe wiążą się z dysfunkcjami poznawczymi, a te z kolei mogą być przyczyną zwiększonej wypadkowości, co przemawia za uznaniem podjętego tematu za potrzebny i pożyteczny także dla działań diagnostycznych i terapeutycznych. Swój zamysł badawczy, dotyczący oceny zmian procesów poznawczych u osób z zaburzeniami lękowymi, doktorantka postanowiła zrealizować w sposób innowacyjny, korzystając z metodyki badań psychotechnicznych oraz elektrofizjologicznych, co uatrakcyjnia poznawczo zrealizowany projekt, jak również wiąże się z wysoką rzetelnością dokonanych pomiarów.

Przedstawiona przez doktorantkę rozprawa jest prawidłowo skonstruowana i składa się ze zwyczajowo przyjętych dla rozpraw doktorskich części. Praca doktorska zawiera wprowadzenie, a także część teoretyczną, w której doktorantka przedstawiła przegląd piśmiennictwa dotyczącego: zaburzeń lękowych, ich klasyfikacji oraz biologicznych koncepcji ich powstawania, funkcji poznawczych, ich zaburzeń oraz poznawczej roli lęku, badań psychomotorycznych, a także słuchowych i wzrokowych potencjałów wywołanych, ich charakterystyki, metod badania oraz zastosowania. W części metodologicznej, doktorantka słusznie ujęła założenia i cele pracy, opisała materiał badawczy oraz metodykę przeprowadzonych badań. Omówiła również zastosowane analizy statystyczne, służące realizacji podjętych założeń. W pracy zaprezentowano ponadto bogate wyniki badań własnych, które poddano następnie dyskusji. Doktorantka w dalszej części rozprawy przedstawiła wnioski wynikające z jej badań, jak również zamieściła wykaz piśmiennictwa, streszczenie w języku polskim i angielskim oraz aneks z wykazami skrótów, rycin i tabel.

We wprowadzeniu doktorantka zaprezentowała wybrane przez siebie podejście teoretyczne dotyczące emocji jaką jest lęk. Przedstawiła lęk jako emocję ewolucyjną, zjawisko fizjologiczne. Powiązała również system emocjonalny człowieka z funkcjonowaniem poznawczym, co już we wstępie staje się uzasadnieniem późniejszej metodyki badań własnych.

W rozdziale dotyczącym zaburzeń lękowych, doktorantka rozpoczyna wprowadzenie do tego tematu poprzez odwołanie do psychoanalizy klasycznej

i poglądów Zygmunta Freuda. Trudno wybrać lepszy materiał wprowadzający, gdyż lęk jest głęboko zakorzeniony w tradycji psychoanalitycznej i psychodynamicznej po dzień dzisiejszy. Nieznaczny niedosyt budzi brak przedstawienia, choć w zarysie, ogólnej teorii emocji, co pozwoliłoby na odczytanie przyjętego przez autorkę poglądu w tej dziedzinie psychologii. Doktorantka w rozdziale tym wskazuje na złożoność zjawiska jakim jest lęk, ukazując jego aspekt psychiczny, somatyczny i behawioralny. Ma ona także świadomość różnorodnego rozumienia lęku – wymienia tutaj lęk biologiczny i lęk egzystencjalny, trafnie odwołując się do nestora polskiej psychiatrii – Antoniego Kępińskiego. Autorka w dalszej kolejności zaprezentowała klasyfikację zaburzeń lękowych według ICD-10. Wskazała ona, iż zaburzenia lękowe należą do dużej grupy oznaczonej kodami F40 – F48, wypunktowała jednak jedynie zaburzenia z grup F40 – F43, co jest zabiegiem nie do końca zrozumiałym. Pozwalając sobie na dywagację można by bowiem postawić pytanie czy np. zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne są bardziej „lękowe” od zaburzenia hipochondrycznego? W dalszej części pracy doktorantka prezentuje ciekawe porównanie klasyfikacji zaburzeń lękowych, biorąc pod uwagę ICD-10, DSM 5 oraz ICD-11. Szczególnym walorem tego rozdziału jest ujęcie nowych klasyfikacji, pomimo obowiązywania w warunkach polskich, w trakcie sporządzania pracy, klasyfikacji ICD-10. Rozdział dotyczący zaburzeń lękowych wieńczy, dobrze opracowana prezentacja biologicznych koncepcji ich powstawania. Szkoda, że autorka nie rozwinęła, choć w zarysie, również wybranych koncepcji psychologicznych, gdyż czynnik psychogeny odgrywa istotną rolę w przebiegu tego typu zaburzeń.

W rozdziale dotyczącym funkcji poznawczych doktorantka przystępnie przedstawiła zagadnienia elementarnych i złożonych procesów poznawczych. Biorąc pod uwagę bogactwo piśmiennictwa z zakresu psychologii poznawczej oraz to, że funkcje poznawcze stanowią istotny aspekt prezentowanej pracy, rozdział ten mógłby być poszerzony, wraz z omówieniem co najmniej jednego, wybranego modelu umysłu. Na marginesie można także dodać, iż wśród rudymenarnych funkcji poznawczych nie wymieniono wyobraźni. Nieco szerzej autorka opisała zaburzenia funkcji poznawczych. Uwagę zwraca nieróżnicowanie przez autorkę chorób psychicznych i zaburzeń psychicznych – w rozdziale tym wymieniono zaburzenia lękowe oraz reakcję na ciężki stres jako choroby psychiczne, co powinno zostać skorygowane przy przygotowywaniu

pracy do druku. W części dotyczącej poznawczej roli lęku, doktorantka umiejętnie łączy zjawiska emocjonalne z poznawczymi, przytaczając podstawowe koncepcje w tym zakresie (np. teorię Lazarusa).

Kolejny rozdział został poświęcony badaniom psychomotorycznym. Doktorantka prawidłowo zaprezentowała główne założenia badań psychomotorycznych, wskazując na ich elementy, podział metod diagnostycznych, czy zastosowanie w medycynie, w tym szczególnie medycynie pracy. Warto nadmienić, iż badania psychomotoryczne są w praktyce głównie wykorzystywane przez psychologów w orzecznictwie dotyczącym psychologii transportu i psychologii pracy.

Ostatnia część wprowadzenia teoretycznego poświęcona została badaniom czynnościowym OUN, w postaci badania słuchowych i wzrokowych potencjałów wywołanych. Doktorantka w rozdziale tym scharakteryzowała badanie wywołanych potencjałów mózgowych oraz przedstawiła ich klasyfikację. Szerzej omówiła aspekty istotne z punktu widzenia tematu pracy – badania słuchowych potencjałów wywołanych (BAEPs) oraz wzrokowych potencjałów wywołanych (VEPs). Ważnym aspektem rozdziału jest wskazanie zastosowań omówionych badań w diagnostyce, kontroli procesu leczenia oraz rehabilitacji pacjentów. Wskazać w tym miejscu należy, iż doktorantka przedstawia poruszane zagadnienia w sposób jasny i klarowny, co świadczy o dobrej umiejętności prezentowania złożonych zjawisk.

Część metodologiczną pracy doktorantka rozpoczyna od przedstawienia założeń i celów pracy. Część ta jest przedstawiona klarownie. Doktorantka wskazała jako cele szczegółowe swoich badań: ocenę sprawności sensomotorycznej w grupie badanej osób z zaburzeniami lękowymi i w grupie kontrolnej, analizę potencjałów wywołanych odpowiednich modalności (reakcja na światło i dźwięk) w grupach, ocenę związków pomiędzy wartościami potencjałów wywołanych w odpowiedzi na bodziec wzrokowy i słuchowy a wynikami badań sensomotorycznych w grupie badanej i kontrolnej oraz poszukiwanie związku pomiędzy rodzajem zaburzeń lękowych a występowaniem i typem ubytków poznawczych. Cele zostały sformułowane poprawnie i precyzyjnie.

W badaniach doktorantki analizie poddano wyniki 77 osób, które zostały zakwalifikowane do grupy badanej, składającej się z osób cierpiących na zaburzenia

lękowe. Pacjenci rekrutowani byli w Oddziale Zaburzeń Nerwicowych Katedry i Kliniki Psychiatrycznej UM we Wrocławiu. Doktorantka szczegółowo określiła kryteria włączenia i wyłączenia dla grupy badanej. Ponadto, autorka zastosowała podział grupy badanej na dwie podgrupy, a jako kryterium podziału zastosowano obecność lęku panicznego. Podgrupę pierwszą stanowiły osoby z rozpoznaniem lęku panicznego, podczas gdy podgrupę drugą stanowiły osoby z innymi rozpoznaniami z kręgu zaburzeń lękowych, bez lęku panicznego. Zarówno kryteria doboru pacjentów do grupy badanej, jak i kryterium podziału pacjentów na podgrupy można uznać za poprawne. Cenną informacją byłoby wskazanie czy kontrolowano etap terapii poznawczo-behawioralnej pacjentów, czy byli oni poddani badaniu na podobnym etapie terapii – uczestnictwo w takim oddziaływaniu psychoterapeutycznym może bowiem przekładać się na sprawność poznawczą uczestników badania. Doktorantka szczegółowo opisała także grupę kontrolną, do której zakwalifikowała 50 osób zdrowych podobnych pod względem charakterystyki socjodemograficznej do grupy pacjentów z zaburzeniami lękowymi.

Metodyka badania własnego, w tym opis zastosowanych narzędzi badawczych to rozdział opracowany szczegółowo. Na uwagę zasługuje dokładne opisanie metod badawczych. Doktorantka w sposób wyczerpujący przedstawiła procedury badawcze oraz zakres badanych funkcji. Opis narzędzi mógłby być uzupełniony o wskaźniki dotyczące przydatności narzędzia (np. właściwości psychometryczne w przypadku narzędzia do badania sprawności psychomotorycznej).

Podobnie, rozdział dotyczący zastosowanych analiz statystycznych jest opracowany starannie i klarownie. Wskazać należy, iż rozumowanie statystyczne doktorantki w odniesieniu do założonych celów szczegółowych pracy jest poprawne, a dobrane testy statystyczne odpowiadają potrzebom pracy, jak również są prawidłowo zaimplementowane.

Rozdział dotyczący wyników jest opracowany bardzo dobrze. Doktorantka podjęła się zaprezentowania analiz porównawczych w zakresie uzyskanych wyników dotyczących sprawności psychomotorycznej i wartości wzrokowych i słuchowych potencjałów wywołanych pomiędzy grupą badaną i grupą kontrolną. Analiza wyników została poszerzona o przeprowadzenie porównań w zakresie wymienionych

zmiennych również pomiędzy dwiema podgrupami pacjentów z zaburzeniami lękowymi, a także podgrupami pacjentów i grupą kontrolną. Doktorantka oceniła również korelacje występujące pomiędzy słuchowymi i wzrokowymi potencjałami wywołanymi a poziomem sprawności psychomotorycznej w grupie pacjentów z rozpoznaniem zaburzeń lękowych. Wyniki badań przeprowadzonych przez doktorantkę uznać należy za interesujące (szczególnie różnice w zakresie potencjałów wywołanych występujące pomiędzy pacjentami z dwóch, wyodrębnionych podgrup zaburzeń lękowych a grupą osób zdrowych). Ocenic należy, iż rozdział dotyczący wyników opracowany jest niezwykle przejrzysto, z dobrym rozplanowaniem treści i estetyczną szatą graficzną.

Dyskusja poprowadzona jest przez autorkę adekwatnie do tematu i uzyskanych wyników badań. Doktorantka przekonująco omawia zagadnienie dysfunkcji procesów poznawczych w przebiegu zaburzeń lękowych oraz metodykę zastosowanych badań, umiejętnie osadzając dyskusję w materii neurobiologicznej. Należy zwrócić uwagę, iż jak wskazuje autorka, badanie potencjałów wywołanych nie należy do standardowych badań przeprowadzanych u pacjentów z zaburzeniami lękowymi, podczas gdy jest to według doktorantki metoda obiektywna, nieinwazyjna i nisko kosztowa. Zastosowanie takiej metodyki badań stanowi istotny walor recenzowanej pracy. Doktorantka w sposób dojrzały podjęła dyskusję wyników, prawidłowo odwołując się do piśmiennictwa tematu i wcześniejszych badań. Autorka przekonująco wyjaśniła uzyskane wyniki, osadzając je w dotychczasowej wiedzy neurobiologicznej.

Wywiedzione z badania wnioski są skonstruowane prawidłowo i znajdują uzasadnienie w uzyskanych wynikach badań. Wnioski są adekwatne w stosunku do zastosowanych analiz statystycznych. Jediną uwagę można odnieść do zastosowanego stwierdzenia we wniosku 6. „dysfunkcyjne schematy poznawcze” – zagadnienie schematów i skryptów poznawczych ma bowiem swoje ustalone znaczenie w psychologii poznawczej (schemat oznacza pewną utrwaloną, indywidualną strukturę wiedzy), w związku z czym, przygotowując pracę do publikacji warto byłoby przeformułować to wyrażenie.

Piśmiennictwo, które doktorantka wykorzystwała do przygotowania rozprawy jest niezwykle bogate (456 pozycji piśmienniczych), co świadczy o dużych nakładach pracy, które autorka włożyła w przygotowanie, przeprowadzenie i opracowanie badania. Piśmiennictwo dobrane jest prawidłowo do tematu pracy. Autorka w celu realizacji rozprawy zapoznała się z piśmiennictwem z różnych subdyscyplin naukowych m.in. psychiatrii, psychologii i neuropsychologii, co zasługuje na uznanie. Doktorantka korzystała z piśmiennictwa z ostatnich 10 – 15 lat, jak również, co recenzent uważa za wartościowe, nie wahała się przed sięgnięciem do opracowań klasycznych, jednak nadal aktualnych i podstawowych.

Z obowiązku recenzenta, należy wskazać iż przygotowując rozprawę do publikacji należy sprawdzić ponownie pracę pod względem redakcyjnym. Doktorantka nie ustrzegła się bowiem błędów redakcyjnych - zapisu, powtórzeń słów i mniej licznych błędów w konstrukcji zdań. Błąd wkraść się także w numeracji spisu treści. Te drobne błędy zapisu nie wpływają jednak na wysoką ocenę zaprezentowanych treści.

W moim przekonaniu rozprawa doktorska pt. „Ocena zmian procesów poznawczych u osób z zaburzeniami lękowymi” przedstawiona przez lek. Klarę Zalewską spełnia warunki określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.).

Jednocześnie pragnę pogratulować Doktorantce oraz Promotorom przygotowania rozprawy cechującej się walorem innowacyjności. Praca rozbudza ciekawość poznawczą i implikacyjną. Całość rozprawy przygotowana jest na wysokim poziomie i świadczy o dojrzałości naukowej Doktorantki. Przedstawione walory uzasadniają wniosek o wyróżnienie pracy, który pozwałam sobie złożyć, rekomendując Wysokiej Radzie przeprowadzającej przewód doktorski lek. Klary Zalewskiej wyróżnienie recenzowanej rozprawy.

KIEROWNIK
Katedry i Oddziału Klinicznego Psychiatrii
Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach

dr hab. n. med. Piotr Gorczyca
prof. nadzw. SUM

Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach
Katedra i Oddział Kliniczny Psychiatrii
Wydziału Nauk Medycznych w Zabrze
42-600 Tarnowskie Góry, ul. Pyskowska 3